

RAZVIJANJE INTERKULTURALNE KOMPETENCIJE U RANOM I PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU

VESNA BEDEKOVIĆ

MARIJA ŠIMIĆ

Visoka škola za menadžment
u turizmu i informatici u Virovitici

UDK 373.2.035:316.7

DOI: 10.15291/magistra.1463

Pregledni rad

Primljeno: 16.1.2018.

Prihvaćeno: 5.3.2018.

Susreti različitih kultura u današnjem globalnom multikulturalnom društvu događaju se gotovo svakog trena u najraznovrsnijim oblicima komuniciranja. Interkulturalna komunikacija zbog sve izraženije međuovisnosti među ljudima različitih kultura, religija, jezika i svjetonazora postala je realnost svakodnevnog života, pri čemu susreti kultura podrazumijevaju nužnost kvalitetnog međusobnog suodnosa temeljenog na ideji interkulturalizma. S obzirom na to da se djetinjstvo smatra izuzetno važnim razdobljem ljudskoga života, ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja predstavljaju mjesta prve formalne izvanobiteljske socijalizacije i najranijeg institucionalnog prenošenja društveno prihvaćenih normi i vrijednosti, kao i mjesta u kojima se ostvaruju obrasci interkulturalnog odnosa primjenjivi u društvu. U radu je dan prikaz rezultata empirijskog istraživanja koje je imalo za cilj utvrditi razinu osnovnih znanja u području interkulturalizma i ispitati poželjne interkulturalne kompetencije odgajatelja te učinkovitost interkulturalnog djelovanja u procesu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

Ključne riječi: *multikulturalno društvo, različitost, interkulturalna komunikacija, ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, interkulturalna kompetencija odgajatelj*

1. POLAZIŠTA

Multikulturalno okruženje i trajna potreba za prilagodbom sustava odgoja i obrazovanja demokratskim standardima kulturno-pluralnog društva u centar pozornosti dovodi pitanje promicanja temeljnih vrijednosti interkulturalizma. S obzirom na to da se susreti različitih kultura u današnjem globalnom multikulturalnom društvu događaju gotovo svakog trena u najraznovrsnijim oblicima komuniciranja, podrazumijevajući nužnost kvalitetnog međusobnog suodnosa temeljenog na ideji interkulturalizma, ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja postale su stjecištima različitih kultura, jezika, religija i svjetonazora u kojima se ostvaruju obrasci interkulturalnog odnosa. Djetinjstvo se smatra izuzetno važnim razdobljem ljudskoga života, a ustanove ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja predstavljaju mjesta prve formalne izvanobiteljske socijalizacije i najranijeg institucionalnog prenošenja društveno prihvaćenih normi i vrijednosti (Boneta i sur. 2013). Ključnu ulogu u uspješnoj realizaciji društvenih ciljeva koji bi, između ostaloga, nužno trebali biti usmjereni i na ostvarivanje obrazaca interkulturalnog odnosa imaju suvremeno strukturirani vrtićki kurikulumi koji artikuliraju sadržaje, programe i specifične metode rada koje pred odgajatelje postavljaju nove zahtjeve čiji se izazovi ogledaju u pripremanju generacija nadolazeće djece za suživot u multikulturalnom društvu. Vrijednosni sustav odgajatelja pritom bi neizostavno trebao uključivati vrijednosti poželjne za promicanje interkulturalnog odgoja i obrazovanja (Šimić 2017). U tom je kontekstu potrebno promatrati i razvoj odnosa odgajatelja prema kulturno drugačijoj djeci, pri čemu pitanje stjecanja interkulturalne kompetencije postaje od ključne važnosti prilikom suočavanja s izazovima sve naglašenije potrebe pripremanja i osposobljavanja odgajatelja za osobni i profesionalni stil života u kojemu će različitost doživljavati kao vrijednost, razvijajući onu razinu tolerancije prema različitostima koja će im omogućiti djelovanje usmjereno na promoviranje jednakih mogućnosti za individualni rast i razvoj sve djece, bez obzira na njihovo kulturno podrijetlo. Od ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja pritom se očekuje da osiguraju implementaciju interkulturalnog odgoja i obrazovanja, kako bi razvoj djeteta bio u funkciji stjecanja znanja i vještina potrebnih za očuvanje odrednica vlastitog identiteta i kulturnog nasljeđa, uz istovremeno prihvaćanje identiteta i kulturnog nasljeđa drugih i drugačijih.

Interkulturalizam kao suvremeni koncept otvoren za stalna propitivanja i prilagodbe promjenama s kojima se suočava današnje društvo obilježeno migracija-

ma na globalnoj razini i susretima pripadnika različitih kultura, religija, jezika i svjetonazora svoju primjenu temelji na provedbi interkulturalnih načela u različitim područjima ljudskih djelatnosti, među kojima odgoj i obrazovanje imaju značajno mjesto (Bedeković 2012). Interkulturalna perspektiva promiče ideju kulturnih razlika kao društvene vrijednosti i bogatstva, čineći temelje za kritički interkulturalni odgoj i obrazovanje koje kulturnu različitost propituje s pozicija jednakosti, socijalne pravde i uključivanja kao temeljnih načela izgradnje demokratskog društva (Spajić-Vrkaš 2014). Interkulturalni odgoj i obrazovanje u tom je kontekstu potrebno promatrati kao proces stvaranja zajedničkih vrijednosti i međusobnog obogaćivanja temeljenoga na prihvaćenom odnosu prema multia kulturalnom društvu i stavu prema temeljnim vrijednostima interkulturalizma, poglavito onima koje se odnose na smanjenje stereotipa i predrasuda, uklanjanje etnocentrizma i nacionalizma, suzbijanje ksenofobičnosti i diskriminacije, uvažavanje jezika manjinskih zajednica, naglašavanje snošljivosti, zajedništva i suživota različitih kultura, osvještavanje mogućnosti uzajamnog kulturnog obogaćivanja, poticanje tolerancije i međusobne solidarnosti te zagovaranje i promicanje nenasilnog rješavanja sukoba. Polazeći od ovih vrijednosti, osnovni cilj interkulturalnog odgoja i obrazovanja usmjeren je prema osnaživanju potencijala za upoznavanje različitih kulturnih perspektiva, suradnju i interkulturalni dijalog, dok su osnovni zadaci interkulturalnog odgoja i obrazovanja usmjereni prema usvajanju temeljnih pojmova u području kulture i međukulturnih odnosa, razumijevanju vlastite i drugih kultura, razumijevanju kulturne raznolikosti svijeta, razvoju otvorenoga i višekulturnoga identiteta, kulturne osjetljivost i višejezične kompetencije te razumijevanju posljedica diskriminacije kulturno drugačijih i razvoju nestereotipnog mišljenja, antipredrasudnih stavova, snošljivosti i solidarnosti.

Promišljanje različitih modaliteta implementacije interkulturalnog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovni sustav (po vertikali od predškolske, preko osnovnoškolske i srednjoškolske do visokoškolske razine) podrazumijeva otvorenost prema drugim kulturama i percepciju različitosti kao mogućnosti za učenje, pri čemu odgojno-obrazovne institucije kao mjesta svakodnevnog kontakta pripadnika različitih etnita, kultura, religija, jezika i svjetonazora postaju interkulturalni medij u funkciji društvene promocije kulturnih različitosti i interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Potreba implementacije interkulturalnog odgoja i obrazovanja u odgojno-obrazovne sustave utjecala je na povećan interes istraživača za teme u području interkulturalizma, pri čemu su neka od provedenih istraživanja na teorijskoj razini dala doprinos određenju temeljnih načela, cilja i zadata-

ka interkulturalnog odgoja i obrazovanja (Bennett 1986; Benson 1987; Byram 1997; Perotti 1995; Portera 2008), definiranju pojma interkulturalne kompetencije i utvrđivanju njenih osnovnih indikatora (Wiseman, Hammer i Nishida 1989; Kim 1991; Taylor 1994), definiranju njenih osnovnih dimenzija (Kim 1991; Byram 1997; Bennett 1986) i razvijanju modela stjecanja interkulturalne kompetentnosti (Bennett 2009). Značajan broj istraživanja koja su se u Hrvatskoj bavila problematikom interkulturalnog odgoja i obrazovanja doprinijela su koncipiranju specifičnih oblika interkulturalnog odgoja i obrazovanja (Hrvačić 2011; Sablić 2011), osuvremenjivanju odgojno-obrazovnog procesa kroz modeliranje različitih oblika interkulturalne komunikacije među sudionicima odgojno-obrazovnog procesa (Previšić i Mijatović 2001; Previšić i sur. 2004; Hrvačić i Posavec, 2000) i identificiranju osnovnih sastavnica interkulturalne kompetentnosti (Piršl 2007, 2011; Piršl i sur. 2009; Bedeković 2012; 2013; 2014.; Mrnjauš i Rončević 2012).

Višeznačnost uloge odgajatelja u procesu interkulturalnog odgoja i obrazovanja ogleda se u činjenici da se razvoj njegovih funkcija sve više nadopunjuje ulogom suradnika, kreatora i moderatora interkulturalnog odnosa usmjerenoga prema oblikovanju ozračja ravnopravne interakcije koja će svojoj djeci omogućiti otvorenost prema uočavanju, upoznavanju i prihvaćanju različitosti. S obzirom na to da je različitost potrebno promatrati kao dinamični interakcijski proces koji čini osnovu za otvoreni i konstruktivni interkulturalni dijalog među pripadnicima različitih kultura, osnovni zahtjevi interkulturalne kompetencije odnose se na razumijevanje ponašanja drugih te način njihova razmišljanja i viđenja svijeta. U tom se kontekstu interkulturalna kompetencija može definirati kao proces tijekom kojega odgajatelj razvija sposobnost prilagođavanja kulturno drugačijoj djeci, mijenjajući pritom svoja viđenja i shvaćanja s ciljem boljeg razumijevanja i prilagođavanja zahtjevima multikulturalne realnosti.

Među osnovnim pretpostavkama razvijanja interkulturalne kompetencije ističe se interkulturalna osjetljivost kao sposobnost "osjećajuće" i kompetentne interakcije koja omogućava osjetljivost pojedinca prema osobama drugačijeg kulturnog podrijetla i percepciju kulturnih razlika, pri čemu veća interkulturalna osjetljivost utječe na sve složeniju percepciju kulturnih razlika (Bennett 2009; 2001). Interkulturalna kompetentnost shvaćena kao sposobnost interkulturalno prikladnih načina razmišljanja i djelovanja (Piršl i sur. 2009), odnosno sposobnost učinkovite i prikladne interakcije u interkulturalnim situacijama, temelji se na specifičnim stavovima, interkulturalnom znanju i vještinama (Hiller i Wozniak 2009).

U tom se smislu ključnim dimenzijama interkulturalne kompetencije smatraju kognitivna (znanje), afektivna (stavovi) i ponašajna (vještine) dimenzija (Hrvatić 2005; Hrvatić i Piršl 2005; 2007; Piršl 2013). Afektivna dimenzija obuhvaća interkulturalne stavove temeljene radoznalosti, otvorenosti i spremnosti relativiziranja kulturnih vrijednosti te odsutnosti predrasuda u kontaktu s okolinom. Kognitivna dimenzija obuhvaća znanje, odnosno poznavanje društva i njegove kulture (primjerice jezika, tradicije, običaja i vrijednosti). Ponašajna dimenzija obuhvaća vještine i sposobnosti u interpretiranju značenja neke ideje, načela ili događaja druge kulture te njihovo uspoređivanje s vlastitom kulturom temeljeno na kritičkoj kulturnoj svjesnosti. Imajući u vidu navedene dimenzije, interkulturalno kompetentnom osobom može se smatrati ona osoba koja posjeduje sposobnost interkulturalnog komuniciranja, odnosno medijacije, interpretacije te kritičkog i analitičkog razumijevanja vlastite kulture i kulture drugoga (Bedeković i Hrvatić 2014). U tom kontekstu interkulturalno kompetentan odgajatelj posjeduje sposobnost viđenja odnosa između različitih kultura, sposobnost medijacije i interpretacije te kritičkog i analitičkog razumijevanja vlastite kulture i kulture kulturno različite djece. Pritom se kognitivna, emocionalna i ponašajna dimenzija njegove interkulturalne kompetencije ogledaju u fleksibilnom ponašanju i komunikaciji, empatiji i motivaciji za prilagođavanjem i prihvatanjem drugačijeg viđenja stvarnosti, dok se odlike interkulturalno kompetentnog odgajatelja ogledaju u njegovoj strpljivosti, fleksibilnosti, empatiji, mentalnoj otvorenosti, radoznalosti i smislu za humor te toleranciji prema kulturnoj različitosti i različitim stilovima razmišljanja.

2. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE: METODOLOGIJA

Empirijsko istraživanje provedeno je na uzorku od 43 odgajateljice¹ zaposlene u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na području gradova Mostara i Gruda, od čega 55,8% odgajateljica na području grada Mostara i 44,2% odgajateljica na području grada Gruda. Istraživanje je imalo za cilj utvrditi razinu osnovnih znanja u području interkulturalizma i ispitati stavove prema poželjnim interkulturalnim kompetencijama odgajatelja te učinkovitost interkulturalnog

¹ S obzirom na to da u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na području gradova Mostara i Gruda za vrijeme provođenja istraživanja nije bio zaposlen niti jedan odgajatelj, uzorak čine samo ispitanice ženskog spola.

djelovanja u procesu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, pri čemu se pošlo od polazne hipoteze da ispitanice posjeduju razinu osnovnih znanja u području interkulturalizma na temelju koje iskazuju pozitivne stavove prema poželjnim interkulturalnim kompetencijama za rad u kulturno pluralnom okruženju. Za prikupljanje podataka korištena je metoda anketiranja, uz primjenu djelomično modificiranog anketnog upitnika koji je korišten u istraživanju provedenom u okviru znanstveno-istraživačkog projekta „Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima.“² Anketni upitnik sadržajno obuhvaća podatke o sociodemografskim obilježjima ispitanica, pitanja koja se odnose na razinu osnovnih znanja u području interkulturalizma i procjenu poželjnih interkulturalnih kompetencija odgajatelja za rad u kulturno različitim odgojnim skupinama te pitanja koja se odnose na samoprocjenu učinkovitosti interkulturalnog djelovanja u procesu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. U obradi podataka su za utvrđivanje pojedinih deskriptivnih obilježja korišteni postupci deskriptivne statistike (distribucija podataka izražena postotcima i aritmetička sredina).

3. RASPRAVA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Bitnim čimbenikom koji u značajnoj mjeri utječe na razinu znanja u području interkulturalizma smatra se opća informiranost o temama iz područja interkulturalizma koja se može postići na različite načine, primjerice informiranjem putem medija, razgovorom o temama povezanim s problematikom interkulturalizma s kolegama na radnom mjestu, s članovima obitelji, prijateljima, pripadnicima lokalne i šire zajednice ili formalnim učenjem na različitim razinama školskog sustava. Kako bi se ispitala razina osnovnih znanja u području interkulturalizma, odgajateljicama su u anketnom upitniku postavljena pitanja pomoću kojih se željelo utvrditi u kojoj su se mjeri susretale s pojmom interkulturalizma, iz kojih izvora su crpile osnovne informacije te u kojoj mjeri poznaju osnovne pojmove u području interkulturalizma.

² Znanstveno-istraživački projekt „Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima“ proveden od 2007. do 2011. godine na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Jeste li se dosad susreli s pojmom interkulturalizma		
Odgovor	f	%
DA	38	88,4
NE	5	11,6
Ukupno	43	100

Tablica 1: Susretanje s pojmom interkulturalizma

Dobiveni rezultati koji se odnose na susretanje s pojmom interkulturalizma (*Tablica 1*) pokazuju da se 88,4% odgovateljica susrelo s pojmom interkulturalizam, dok se njih 11,6% s ovim pojmom uopće nije susrelo. Ovakvi pokazatelji upućuju na zaključak da se velika većina ispitanica susrela s pojmom interkulturalizma, što je bilo i za očekivati s obzirom na način života u današnjem globaliziranom svijetu i općenito visok stupanj dostupnosti raznih informacija posredstvom suvremenih medija. Tome u prilog idu i rezultati istraživanja koji su pokazali da se je 39,5% ispitanica s pojmom interkulturalizma susrelo u medijima, 18,6% na studiju, 4,7% na stručnim usavršavanjima, dok je tek 2,3% ispitanica navelo da se s pojmom interkulturalizma susrelo posredstvom nekih drugih izvora (*Tablica 2*). Činjenica da se samo 18,6% ispitanica s pojmom interkulturalizma susrelo za vrijeme studiranja upućuje na promišljanje pitanja koliko odgojno-obrazovni sustav koji na visokoškolskoj razini priprema odgovatelje za budući poziv problematizira teme i sadržaje u području interkulturalizma i u kojoj mjeri promiče važnost interkulturalnog odgoja i obrazovanja.

Gdje ste se susreli s pojmom interkulturalizma?		
Odgovor	f	%
Mediji	17	39,5
Studij	8	18,6
Stručno usavršavanje	2	4,7
Ostalo	1	2,3

Tablica 2: Izvori informacija o interkulturalizmu

Poznavanje pojma interkulturalizma pretpostavlja poznavanje njegovih osnovnih karakteristika, kao i poznavanje specifične terminologije u području interkulturalizma. U tom smislu govoriti o interkulturalizmu prvenstveno znači poznavati temeljne pojmove, poznavati terminologiju specifičnu za područje interkulturalizma i njemu srodna područja te neizostavno poznavati terminološke i sadržajne

razlike među sličnim pojmovima, poglavito kada je riječ o razlici između pojmova multikulturalizam i interkulturalizam. Stoga je poznavanje osnovnih pojmova u području interkulturalizma ispitano pomoću skale od šest čestica Lickertovog tipa s ponuđenim odgovorima u rasponu od pet stupnjeva intenziteta.

U kojoj mjeri, po vašem mišljenju, svaki od sljedećih izraza najbolje određuje pojam interkulturalizma?						
Sadržaj čestice	N	Nimalo	Malo	Osrednje	Mnogo	Vrlo mnogo
Postojanje različitih kultura na nekom teritoriju	43	2,3%	7,0%	25,6%	46,5%	18,6%
Toleriranje različitosti	43	2,3%	4,7%	23,3%	39,5%	30,2%
Aktivna suradnja dviju ili više kultura u svim područjima života	43	0%	7,0%	27,9%	32,6%	32,6%
Poštivanje i prihvatanje različitosti	43			25,6%	25,6%	48,6%
Prilagođavanje većinske kulture manjinskoj kulturi	43	18,6%	20,9%	18,6%	23,3%	18,6%
Asimilacija manjinske kulture u većinsku kulturu	43	18,6%	14,0%	39,5%	23,3%	4,7%

Tablica 3: Poznavanje pojma interkulturalizma

Prema dobivenim rezultatima (*Tablica 3*) vidljivo je da se najveći broj odgovajatelja slaže ili potpuno slaže s tvrdnjom da pojam interkulturalizma određuje poštivanje i prihvatanje različitosti (ukupno 74,4%), toleriranje različitosti (ukupno 72,1%), aktivna suradnja dviju ili više kultura u svim područjima života ukupno 65,2%) i postojanje različitih kultura na nekom teritoriju (ukupno 65,1%). Nimalo ili malo ispitanika slaže se s tvrdnjom da pojam interkulturalizma određuje prilagođavanje većinske kulture manjinskoj kulturi (ukupno 39,5%), dok najveći postotak osrednjeg slaganja s tvrdnjom da pojam interkulturalizma određuje asimilacija manjinske kulture u većinsku kulturu izražava 39,5% ispitanika. Do-

biveni rezultati upućuju na zaključak da većina odgajateljica točno procjenjuje značenje pojma interkulturalizma, slijedom čega se može zaključiti da posjeduju razinu osnovnih znanja u području interkulturalizma, pri čemu pod pojmom interkulturalizma podrazumijevaju poštivanje i prihvaćanje različitosti, toleriranje različitosti i aktivnu suradnju dviju ili više kultura u svim područjima života. Visok postotak od ukupno 65,1% ispitanica koje se slažu ili u potpunosti slažu s tvrdnjom da pojam interkulturalizma podrazumijeva postojanje različitih kultura na nekom teritoriju može proizlaziti iz nedovoljnog poznavanja razlike između pojmova interkulturalizam i multikulturalizam. S obzirom na to da multikulturalizam podrazumijeva postojanje više kultura u određenom geofizičkom i sociokulturnom okruženju, pri čemu multikulturalno društvo obilježava niz različitih etničkih, kulturnih i religijskih stratifikacija koje čine mozaik različitih skupina i zajednica, čija koncepcija proizlazi iz statične vizije kulture koja ne uzima u obzir međusobnu interakciju, ova razlika značajno utječe na percepciju multikulturalizma kao *stanja*, odnosno suživota različitih kultura i njihove kontrole i regulacije, dok prefiks *inter* označava *odnos* koji podrazumijeva međusobnu interakciju i razmjenu između dviju ili više osoba ili skupina. Jednako tako, nije zanemariva niti činjenica da ispitanice u dovoljnoj mjeri ne poznaju pojam asimilacije, što pokazuje rezultat osrednjeg slaganja 39,5% s tvrdnjom da pojam interkulturalizma određuje asimilacija manjinske kulture u većinsku kulturu.

Važna uloga u odgoju i obrazovanju interkulturalno kompetentnih osoba u najranijoj dobi pripada ustanovi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja kao mjestu svakodnevnog kontakta pripadnika različitih kultura, religija, jezika i svjetonazora. Uloga odgajatelja u oblikovanju kulturno-pluralne perspektive djece u njihovoj najranijoj dobi ne ogleda se samo u dobrom poznavanju drugih kultura, sprječavanju nastajanja stereotipa, jednostranih stajališta i predrasuda, nego i u kreiranju novih odnosa usmjerenih prema stvarnom interkulturalnom znanju i osposobljavanju djece za uspješnu interkulturalnu komunikaciju. U tom je smislu cilj, zadatke, ishode i domete odgoja i obrazovanja u ranoj i predškolskoj dobi potrebno promišljati u kontekstu životne stvarnosti koja je u uvjetima rastuće globalizacije karakterizirana interkulturalnim susretima, kontaktima i prožimanjem različitih kultura. U istraživanju nas je stoga zanimalo kakvi su stavovi odgajateljica prema poželjnim interkulturalnim kompetencijama potrebnima za rad u kulturno različitim odgojnim skupinama. Njihovi stavovi prema poželjnim interkulturalnim kompetencijama ispitani su pomoću skale od 11 čestica Lickertovog tipa s ponuđenim odgovorima u rasponu od pet stupnjeva intenziteta.

U kojoj su mjeri navedene interkulturalne kompetencije poželjne za rad u kulturno različitim odgojnim skupinama		
Sadržaj čestice	N	Mean
1.razumijevanje ključnih pojmova (interkulturalizam, multikulturalizam, identitet i sl.)	43	3.8837
2. osjetljivost na diskriminaciju	43	4.1395
3. vještine nenasilnog rješavanja sukoba (pregovaranje, nalaženje kompromisa i sl.)	43	4.3721
4. komunikacijske vještine	42	4.3333
5. spremnost na obradu kontroverznih tema i suočavanja s nejasnim i složenim situacijama u odgojnoj grupi	43	4.1395
6. poštivanje prava djece i osjetljivosti na njihove potrebe i interese	43	4.6977
7. sposobnost opažanja, prihvaćanja, poštovanja prema sličnostima i razlikama između djece i odgajatelja, te između djece međusobno	43	4.6512
8. stav otvorenosti, prijateljstva, razumijevanja, simpatije i empatije prema drugima, neovisno o tome kakvi su njihovi kulturalni korijeni	43	4.6047
9. motiviranost za kontinuirano informiranje i obrazovanje	43	4.3721
10. otvorenost za različite kulture (interkulturalna osjetljivost)	43	4.3488

Tablica 4: Poželjne interkulturalne kompetencije za rad u kulturno različitim odgojnim skupinama

Rezultati istraživanja (*Tablica 4*) pokazali su da ispitanice iskazuju pozitivne stavove prema svim interkulturalnim kompetencijama, pri čemu ih visoko vrednuju. U vrhu se nalaze: poštivanje prava djece i osjetljivost na njihove potrebe i interese ($M=4.6977$), sposobnost opažanja, prihvaćanja, poštovanja prema sličnostima i razlikama između djece i odgajatelja, te između djece međusobno ($M=4.6512$) i stav otvorenosti, prijateljstva, razumijevanja, simpatije i empatije prema drugima, neovisno o tome kakvi su njihovi kulturalni korijeni ($M=4.6047$). Vještine nenasilnog rješavanja sukoba ($M=4.3721$) i motiviranost za kontinuirano in-

formiranje i obrazovanje ($M=4.3721$) dijele istu aritmetičku sredinu, dok otvorenost za različite kulture (interkulturalna osjetljivost) nije vrednovana visoko u odnosu na prethodno navedene ($M=4.3488$). Zatim slijede komunikacijske vještine ($M=4.3333$), dok osjetljivost na diskriminaciju i spremnost na obradu kontroverznih tema i suočavanja s nejasnim i složenim situacijama u odgojnoj grupi dijele istu aritmetičku sredinu ($M=4.1395$). Relativno najmanje važnom interkulturalnom kompetencijom ($M=3.8837$) ispitanice smatraju razumijevanje ključnih pojmova (interkulturalizam, multikulturalizam, identitet i sl.).

Komunikacija s djecom različitoga kulturnog podrijetla zahtijeva svijest o vlastitoj kulturnoj perspektivi, svijest o različitim perspektivama kulturno različite djece, spremnost na uočavanje, prihvatanje i uvažavanje brojnih oblika kulturnih različitosti te učinkovitu interkulturalnu komunikaciju. Uloga odgajatelja u procesu interkulturalnog odgoja i obrazovanja stoga se ogleda u osnaživanju interkulturalnog identiteta i oblikovanju odgojnog djelovanja koje će omogućiti dosljednu provedbu interkulturalnih načela u neposrednoj odgojno-obrazovnoj praksi, pri čemu bi vrijednosti interkulturalizma trebale biti sastavni dio odgoja i obrazovanja od najranije životne dobi. Njihovo bi usvajanje trebalo pridonijeti odgajanju i razvijanju poželjnih osobina koje uključuju empatiju, solidarnost, toleranciju i snošljivost te smanjivanje i uklanjanje etnocentričnih i predrasudnih stavova. Kako bi se ispitalo u kojoj se mjeri odgajateljice prema vlastitom mišljenju smatraju pripremljenima za rad u kulturno različitim odgojnim skupinama u kojima postoje djeca različitog kulturnog podrijetla i koje bi vrijednosti na takvu djecu htjele prenijeti, postavljena su im pitanja otvorenog tipa koja su obuhvaćala samoprocjenu učinkovitosti interkulturalnog djelovanja u procesu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. U nastavku su izneseni neki od karakterističnih odgovora:

- Nedovoljno. Nisam imala priliku biti u takvoj skupini, niti vidjeti nekoga kako radi u takvoj skupini.
- Smatram se spremnom, ali i otvorenom za usvajanje novih znanja i vještina za potrebe rada u odgojnoj skupini u kojoj postoje djeca iz različitih kultura.
- Potpuno sam pripremljena za rad u odgojnoj skupini u kojoj su djeca iz različitih kultura i spremna sam još više učiti o tome.
- Vrijednosti kao što su: suživot, prihvatanje djece iz različitih kultura, dijalog, suradnja, kreativnost, tolerancija.
- Već sam u takvoj skupini!

- Ne dijeliti ljude po nacionalnoj pripadnosti. Jedina podjela je dobar ili loš čovjek!
- Ne smatram se dovoljno pripremljenom za rad u odgojnoj skupini u kojoj su djeca iz različitih kultura.
- Smatram se nedovoljno pripremljenom (moglo bi biti malo više predavanja o ovoj temi).
- Za bolji rad u odgojnoj skupini uvijek je dobro znati i naučiti nešto novo. Smatram da sam pripremljena za rad u ovakvoj odgojnoj grupi i čast i zadovoljstvo mi je raditi sa djecom iz različitih kultura.

Prema iznesenim odgovorima može se zaključiti da se stanoviti broj odgajateljica ne smatra dovoljno spremnima za rad u kulturno različitim odgojnim skupinama, međutim, bitno je naglasiti da ukoliko neke od njih nisu dovoljno spremne za rad u takvim odgojnim skupinama, ohrabruje njihova otvorenost za usvajanje informacija i znanja u području interkulturalizma, koja je razvidna iz dijela odgovora: (...) *smatram se otvorenom za usvajanje novih znanja i vještina za potrebe rada u odgojnoj skupini u kojoj postoje djeca iz različitih kultura*, (...) čast i zadovoljstvo mi je raditi sa djecom iz različitih kultura. i (...) *već sam u takvoj skupini!*

4. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja pokazali su da većina odgajateljica posjeduje osnovna znanja u području interkulturalizma, pri čemu s većom ili manjom sigurnošću procjenjuju značenje pojma interkulturalizma, dok određen broj odgajateljica nedovoljno poznaje terminologiju iz ovoga područja. Kada su u pitanju izvori informacija o interkulturalizmu većina odgajateljica se s pojmom interkulturalizma susrela u medijima, dio njih posredstvom različitih oblika stručnog usavršavanja, dok se najmanji dio njih s pojmom interkulturalizma susreo za vrijeme studiranja, što ukazuje na potrebu posvećivanja pozornosti inicijalnom obrazovanju budućih odgajatelja uvođenjem obveznih i izbornih kolegija unutar kojih se obrađuju interkulturalni i interkulturalizmu srodni sadržaji na studijima predškolskog odgoja i obrazovanja. Stavovi odgajateljica prema poželjnim interkulturalnim kompetencijama potrebnima za rad u kulturno različitim odgojnim skupinama pozitivno su usmjereni, a njihova se percepcija kreće u rasponu od poštivanja prava djece i osjetljivosti za njihove potrebe i interese, sposobnosti opažanja sličnosti i razli-

ka između djece i odgajatelja te među djecom, preko otvorenosti, prijateljstva, razumijevanja, simpatije i empatije prema drugima, neovisno o tome kakvi su njihovi kulturalni korijeni, vještina nenasilnog rješavanja sukoba i motiviranost za kontinuirano informiranje i obrazovanje, do otvorenosti za različite kulture, komunikacijskih vještina, osjetljivost na diskriminaciju i spremnosti na obradu kontroverznih tema i suočavanje s nejasnim i složenim situacijama u odgojnoj grupi te na posljertku razumijevanja ključnih pojmova u području interkulturalizma.

S obzirom na to da razdoblje ranog djetinjstva predstavlja osjetljivo doba u kome je dijete u fazi kada tek počinje formirati vlastite stavove, vrijednosti i vrijednosne orijentacije, od odgajatelja se očekuje dobro poznavanje osnovnih pojmova u području interkulturalizma te poznavanje ciljeva interkulturalnog odgoja i obrazovanja. Školovanje odgajatelja stoga je potrebno sagledati u svijetlu osposobljavanja za otvorenost prema različitosti, pri čemu je razvijanje interkulturalne kompetencije odgajatelja nužno promatrati kao cijeloživotni proces, a osposobljavanje za suživot u multikulturalnom okruženju kao pedagoški i odgojni zadatak. Značajnu ulogu u tom procesu imaju fakulteti koji obrazuju buduće odgajatelje kao glavne nositelje i promicatelje temeljnih vrijednosti interkulturalizma. Jednako tako, u ozračju sve naglašenije potrebe pripremanja i osposobljavanja odgajatelja za osobni i profesionalni stil života u kojemu će različitost doživljavati kao vrijednost, razvijajući onu razinu tolerancije prema različitostima koja će im omogućiti djelovanje usmjereno na promoviranje jednakih šansi za svu djecu, bez obzira na njihovo kulturno podrijetlo, stjecanje profesionalnih kompetencija među kojima interkulturalna kompetencija zauzima značajno mjesto, postaje osnovom i pretpostavkom stručnog razvoja odgajatelja nakon završenog inicijalnog obrazovanja u svim fazama njihove profesionalne karijere.

LITERATURA

1. Bedeković, V. 2014. Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju u kontekstu europskih vrijednosti. U: Hrvatić, N. (ur.) *Interkulturalno obrazovanje i europske vrijednosti*, 137-150. Zagreb- Virovitica: Filozofski fakultet u Zagrebu, Odsjek za pedagogiju – Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici.
2. Bedeković, V. 2013. Interkulturalna kompetencija kao dio profesionalnih kompetencija nastavnika, U: Hrvatić, N., Klapan, A. (ur.) *Pedagogija i kultura*:

- teorijsko metodološka određenja pedagojske znanosti*, 80-88. Zagreb: Hrvatsko pedagojsko društvo.
3. Bedeković, V. 2012. Poznavanje temeljnih vrijednosti interkulturalizma u kontekstu provedbe interkulturalnog odgoja i obrazovanja. *Školski vjesnik* 61 (3): 305-324.
 4. Bedekovic, V., Hrvatic, N. 2014. Intercultural competence for a co-existence in a multicultural society. In: Bartulović, M., Bash, M., Spajić-Vrkaš, V. (eds) *Unity and disunity, Conections and Separations: Intercultural Education as a movement for promoting multiple identities, social inclusion and transformation*, 267-277. Zagreb: Interkultura/IAIE.
 5. Bennett, M. J. 2009. Supplement 2: Best practice for intercultural learning in international educational exscange, *Intercultural education* 20 (S1-2), (S1-13).
 6. Benett, M. J. 2001. Developing intercultural competence for global leadership, In: Reineke, R., D., Fußinger, C. (Eds.) *Interkulturelles Management: Konzeption-Beratung-Training*, pp 207-226. Wiesbaden: Gabler.
 7. Bennett, M. J. 1986. A developmental approach to trainingfor intercultural sensitivity, *International Journal of Intercultural Relations*, 10, pp. 176-196.
 8. Benson, P. G. 1987. Measuring Cross-Cultural Adjustment: the Problem of Criteria, *International Journal of Intercultural Relations* 2 (1) pp. 21-37.
 9. Boneta, Ž., Ivković, Ž. i Lacanović, T. 2013. Interkulturalne kompetencije odgojiteljica i socijalna distanca. *Školski vjesnik*. 62 (4): 479.-494.
 10. Byram, M. 1997. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Sydney: Multilingual Matters.
 11. Hiller, G. G., Wozniak, M. 2009. Developing an intercultural competence programme at an international cross-border university, *Intercultural Education* 20 (S1-2), (S113-124).
 12. Hrvatić, N. 2011. Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima, *Pedagojska istraživanja* 8 (1): 7-18.
 13. Hrvatić, N. 2005. Contemporary teaching: intercultural paradigms, In: Peko, A. (ed.) *Contemporary teaching*, 74-81. Osijek: University Josip Juraj Strossmayer in Osijek, Faculty of philosophy in Osijek.
 14. Hrvatić, N., Piršl, E. 2007. Interkulturalne kompetencije učitelja, U: Babić, N. (ur.) *Kompetencije i kompetentnost učitelja*, 221-228. Osijek: Učiteljski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
 15. Hrvatić, N., Piršl, E. 2005. Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja. *Pedagojska istraživanja*. 2 (2): 251-266.

16. Hrvatić, N., Posavec, K. 2000. Intercultural education and Roma in Croatia. *Intercultural Education* 11, 1. pp 91-105.
17. Kim, Y. Y. 1991. Intercultural communication competence. U: Toomey, T., Korzeny, F.(eds.) *Cross-cultural interpersonal communication*. Newberry Park, CA: Sage, pp. 259- 275.
18. Mrnjauš, K., Rončević, N. 2012. Interkulturalna osjetljivost i interkulturalne kompetencije budućih pedagoga, odgajatelja, učitelja i nastavnika - studenata Sveučilišta u Rijeci. U: Hrvatić, B., Klapan, A. (ur.) *Pedagogija i kultura: teorijsko metodološka određenja pedagoške znanosti*, 314-321. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
19. Perotti, A. 1995. *Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje*, Zagreb: Educa.
20. Piršl, E. 2013. Interkulturalna kompetencija i /ili kulturna inteligencija, U: Hrvatić, N., Klapan, A. (ur.) *Pedagogija i kultura: teorijsko-metodološka određenja pedagoške znanosti*, 335-344. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
21. Piršl, E., Diković, M., Pokrajac-Bulian, A. 2009. Intercultural Competence and Sensitivity from Students Viewpoint, In: Popov, N., Wolhuter, Ch., Leutwyler, B., Mihova, M., Ogunleye, J. (Ed.) *Comparative Education and Teacher Training, Education Policy, School Leadership and Social Inclusion*, Vol. 8: 363-368.
22. Piršl, E. 2007. Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije. U: Previšić, V., Šoljan, N. N., Hrvatić, N. (ur.) *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*, 275-291. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo.
23. Piršl, E. 2011. Odgoj i obrazovanje za interkulturalnu kompetenciju. *Pedagoška istraživanja* 8 (1): 53-70.
24. Portera, A. 2008. Intercultural education in Europe: epistemological and semantic aspects. *Intercultural education* 19 (6), pp. 481-491.
25. Previšić, V., Mijatović, A. (ur.), 2001. *Mladi u multikulturalnom svijetu- stavovi srednjoškolaca u Hrvatskoj*. Zagreb: Interkultura.
26. Previšić, V., Hrvatić N., Posavec, K. 2004. Socijalna distanca prema nacionalnim ili etničkim i religijskim skupinama. *Pedagoška istraživanja* 1(1): 105-119.
27. Sablić, M. 2011. Interkulturalni kurikulum - osvrti i perspektive. *Pedagoška istraživanja*. 8(1), (2011):125-138.

28. Spajić-Vrkaš, V. 2014. Kulturna različitost, građanstvo i obrazovanje, U: Hrvatić, N. (ur.) *Interkulturalno obrazovanje i europske vrijednosti*, 3-17. Zagreb-Virovitica: Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Visoka škola za menadžment u turizmu i informatici.
29. Šimić, M. 2017. *Interkulturalne kompetencije odgajatelja*. (diplomski rad). Mostar: Sveučilište u Mostaru, Fakultet prirodoslovno – matematičkih i odgojnih znanosti.
30. Taylor, E. W. 1994. Intercultural Competency: A Transformative Learning Process, *Taylor Adult Education Quarterly* 44 No 3 (pp. 154-174).
31. Wiseman, R. L., Hammer, M. R., Nishida, H. 1989. Predictors of intercultural communication competence, *International Journal of Intercultural Relations*, 13(3) pp. 349-36.

DEVELOPING OF INTERCULTURAL COMPETENCE IN EARLY AND PRESCHOOL UPBRINGING AND EDUCATION

Abstract

Meetings of different cultures in today's global multicultural society are occurring almost every moment in the most diverse forms of communication. Intercultural communication due to an increased interdependence between people of different cultures, religions, languages and world view becomes a reality of everyday life, where encounters culture imply the necessity of quality mutual correlation based on the idea of interculturalism. Given that childhood is considered an extremely important period of human life, institutions of early and preschool upbringing and education are the places of the first formal outbound socialization and the earliest institutional transfer of socially accepted norms and values, as well as the places where the forms of intercultural relations are applied in society. This paper gives an overview of the results of empirical research aimed at determining the level of basic knowledge in the field of interculturalism and examining the desirable intercultural competence of the educators, and the effectiveness of intercultural action in the early and preschool upbringing and education process.

Keywords: *multicultural society, diversity, intercultural communication, early and preschool upbringing and education, intercultural competence of educators*